

STICHTING NATIONAAL LANDSCHAPSKUNDIG MUSEUM
 EN DOCUMENTATIECENTRUM "TELLURIS"
 Reeweg Oost 145, 3312 CN Dordrecht, Tel. 078-6147476

AANDACHT VOOR GEOPARKEN BEVORDERT BEHOUD GEOWAARDEN

Deze notitie attendeert op de rijkdom van de Nederlandse landschappen aan aardkundig waardevolle situaties, die voor de samenleving in meer dan een opzicht van betekenis zijn. Doordat de bodem van Nederland bijna overal uit gemakkelijk te verplaatsen grond bestaat zijn die kwaliteiten echter ook zeer kwetsbaar. Bovendien lijkt het vaak opportuun daarvan gebruik te maken. Doordat de betekenis van geowaarden vrij onbekend bleef stuit dat helaas ook nauwelijks op maatschappelijke weerstand. Aandacht voor de bijzondere kwaliteiten van geoparken zou dat echter kunnen veranderen.

Wat zijn geowaarden?

Geowaarden zijn de aardkundige kwaliteiten van een gebied. Die worden bepaald door de kenmerken van de (ondiepe) ondergrond, het (micro)reliëf en hun onderlinge samenhang. Ze kunnen ons informeren over belangrijke delen van de ontwikkelingen die een gebied als gevolg van natuurlijke processen en activiteiten van de mens doormaakte. Dit doen zij vooral wanneer ingrijpend grondverzet door de mens achterwege bleef.

Nederland rijk bedeed met allerlei bijzondere landschappelijke geowaarden.

Hoewel Nederland slechts klein is vinden we er een grote verscheidenheid aan natuurlijke landschappen, waarvan sommige ook bijzondere geowaarden presenteren. Daarbij is bovendien sprake van een sterke afwisseling. Een en ander houdt verband met de omstandigheid dat Nederland de laatste paar miljoen jaar in meer dan een opzicht een overgangszone was waar mede door grote klimaatveranderingen een verscheidenheid aan geofactoren sporen

achterliet. De daardoor ontstane verscheidenheid aan elkaar afwisselende natuurlijke geostructuren beïnvloedde op haar beurt de wijze waarop de mens er met zijn leefomgeving omging. Nederland werd daardoor een kleinschalig mozaïek van een groot aantal landschapstypen.

Zijn van groot belang voor de samenleving

Behalve als zuiver wetenschappelijke informatiebron zijn aardkundige waarden ook van belang doordat ze ons leren wat alzo gebeuren kon en kan en waar we daarom rekening mee moeten houden. Bovendien kunnen we uit de bodemgesteldheid haar invloed op allerlei (land- en bosbouwkundige) grondgebruikswaarden afleiden. Verder is gebleken dat natuurlijke reliëfkenmerken veelal van grote belevingswaarden zijn en dan een belangrijke bijdrage leveren aan de ook economisch belangrijke toeristisch-recreatieve betekenis van een gebied.

Die waarden wel kwetsbaar

Doordat de ondergrond van Nederland op

de meeste plaatsen tot op vrij grote diepte uit los materiaal bestaat kunnen de bodem- en reliëfkenmerken er gemakkelijk ingrijpend gewijzigd worden. Grondverzet ontmoet dus maar weinig fysieke weerstand.

Bovendien bedreigd door de graafgrage Nederlander

Dat grondverzet leek en bleek trouwens allerlei interessante perspectieven te bieden. Zo kon door het weggraven van veen enkele eeuwen worden voorzien in onze brandstofbehoefte. En maakten afzandingen zowel ophoging van drassig land als het verkrijgen van voor agrarische doeleinden geschiktere grond mogelijk. Door zulke effecten werd grondverzet verleidelijk en lang vooral beschouwd als een middel om bepaalde behoeften te bevredigen en situaties te verbeteren. Je hoort dan ook al gauw dat iets “op de schop” moet.

Gewaarden daarom al in de zeventiger jaren voor het Rijk geïnventariseerd

Het zal duidelijk zijn dat aardkundige waarden daardoor de afgelopen eeuwen op de meeste plaatsen snel zeldzamer zouden worden. Sinds de tweede helft van de zestiger jaren werd daarom bij het Rijk aangedrongen op een inventarisatie en registratie van de nog resterende aardkundig waardevolle situaties, om daarop te kunnen attenderen in het kader van belangenafwegingen. Enkele jaren later zou ook daadwerkelijk met de verzochte inventarisaties worden begonnen. De destijds bekende zogenaamde Bolwerkgroep speelde daarbij de hoofdrol.

In het midden van de zeventiger jaren kon daardoor voor het eerst een vrij gedetailleerd landelijk overzicht van de belangrijkste aardkundig waardevolle situaties worden gepubliceerd. Dat

overzicht zou nadien nog tweemaal worden geactualiseerd.

Geringe bekendheid gewaarden bleef bedreigend

De geostructuur van ons aller leefmilieu genoot lange tijd slechts belangstelling voorzover kenmerken daarvan ons informeerden over aanwezigheid van bepaalde delfstoffen of de agrarische gebruikswaarde van een gebied. Meer integrale analyses van bodem- en reliëfkenmerken leken toen van weinig economisch belang en een welhaast overbodige luxe.

Zelfs in het hoger onderwijs kregen ze daardoor tot voor kort niet de aandacht die ze verdienden. Het zal duidelijk zijn dat landschapshistorische waarden daardoor vrijwel onbekend bleven en dientengevolge verzoeken ze te beschermen nauwelijks gehonoreerd zouden worden.

Nieuwe problemen door decentralisatie

De afgelopen decennia werd het natuur- en landschapsbeleid stapsgewijs meer en meer gedelegeerd aan de provincies. Die zouden zich daardoor ook met de registratie en bescherming van gewaarden kunnen gaan bezighouden. De mate waarin en wijze waarop ze dat gingen doen zou echter nogal verschillen. Bovendien beschikten de meeste provincies vooral aanvankelijk niet over voldoende kennis voor een verantwoorde aanpak.

Ook andere ontwikkelingen ongewenst

Doordat vrij onbekend bleef wat aardkundige waarden zijn en voor de samenleving kunnen betekenen zouden nieuwe ontwikkelingen de aandacht ervoor gemakkelijk kunnen gaan beconcurreren. Zulke ontwikkelingen waren onder meer een tijdelijk veel grotere behoefte aan grond voor de bouw,

golfsport en natuurontwikkeling. De betrekkelijk weinigen die zich professioneel met het behoud van geowaarden bezighielden, zouden daar uiteraard soms niet tijdig op kunnen reageren. Bovendien kregen ze vaak te maken met (te) gewiekste en invloedrijke tegenstanders.

Bescherming geowaarden nu urgent

Als gevolg van de geschetste situaties en ontwikkelingen zou de bescherming van geowaarden een assepoester van het beleid blijven. Met als gevolg dat nog geregeld geowaardevolle situaties worden aangetast of verdwijnen. Aardkundige kwaliteiten kregen daardoor wel in toenemende mate zeldzaamheidswaarde. Bovendien wordt geleidelijk in bredere kring beseft dat hun behoud van belang is voor de samenleving. Een en ander impliceert dat aardkundige waarden ook van economische betekenis werden.

De daarvoor wenselijke aanpak

Doordat aardkundig waardevolle situaties

zo langzamerhand schaars werden is het thans zaak hun verdere teloorgang zo veel mogelijk te voorkomen. Bij belangenafwegingen zal dat dus steeds moeten worden nagestreefd. Daarbij dienen wij ons ook te realiseren dat het wetenschappelijk nodig en educatief wenselijk is van elke soort geofenomeen voldoende voorbeelden te behouden om conclusies te kunnen trekken uit hun verspreiding en verschillen in hoedanigheid.

Erkenning geoparken kan die bevorderen

Het is dus niet voldoende een bepaalde associatie aardkundige waarden slechts in een enkel geopark te beschermen. De kwalificatie van gebieden als geopark is vooral van belang omdat de belangrijkste aardkundig waardevolle situaties dan de meeste aandacht krijgen. Vooral wanneer er op kan worden gewezen dat ze ook van internationale betekenis zijn zal dit bijdragen aan de appreciatie van hun kwaliteiten.

Dordrecht, februari 2016

Henk Visscher vz.